

PRILOZI POVIJESTI DUBROVAČKOG SLIKARSTVA XVI STOLJEĆA

FRANO KESTERČANEK

U svojoj dragocjenoj »Građi o slikarskoj školi u Dubrovniku XIII—XVI v.«,¹⁾ Jorjo Tadić je objavio mnogobrojne dokumente iz dubrov. državnog arhiva o slikarima i o slikama u Dubrovniku od XIII—XVI stoljeća. Time se poslije arhivara Karla Kovača, koji je obradio slikarski period od g. 1426—1540, a mnoge slikarske dokumente donio samo u izvodu,²⁾ prvi put pristupilo objavljivanju čitavih dokumenata, i ujedno pristupilo sistematskom prikupljanju arhivske građe upotrebom svih serija dubrov. državnog arhiva kroz prva četiri stoljeća.

Uzme li se u obzir priroda takvih poslova i velika arhivska građa, koju je trebalo proći, prirodno je da nisu mogli biti objavljeni svi dokumenti, koji se u tim serijama nalaze. Objavljujem stoga nove, nepoznate dokumente iz arhivskih knjiga, koji upotpunjuju živote slikara XVI st. i proširuju poznavanje slika u Dubrovniku. Iznašam i neke zaključke temeljene na građi, koji će zanimati historičare umjetnosti.

Usprkos golemog bogatstva vrela dubrovačkog arhiva, građa nije mogla donijeti dokumente ili tek pokoje za neke od slikara i slika vezanih Dubrovnikom, jer podaci o njima nijesu bili uneseni u dubrov. arhivske knjige, nego bi ih trebalo tražiti u arhivima drugih gradova i zemalja. Spominjem npr. najistaknutijeg dubrovačkog slikara Nikolu Božidarovića, koji je g. 1477. pošao na nauke u Veneciju, a za koga se zatim ništa nezna do g. 1494, dakle za razdoblje od punih 17 godina. Jednako je i s mnogo spominjanim dubrovačkim slikarom Stonjaninom Mihajlom Hamzićem, koji se

1) J. Tadić: Građa o slikarskoj školi u Dubrovniku XIII—XVI v. Sv. I i II. Beograd 1952.

Sve u ovom napisu navedene brojke stavljene u zagradu označuju broj pod kojima je pojedini dokumenat unesen u Građu (Op. pisca).

2) K. Kovač: Nicolaus Ragusinus und seine Zeit. Jahrbuch des Kunsth. Institutes der k. k. Zentralkommission für Denkmalpflege. Wien. Heft I—IV. 1917.

glasom sačuvanog zapisnika Vijeća umoljenih iz g. 1509. povratio u Dubrovnik sa školovanja u Mantovi, gdje je učio slikarstvo kod Andrije Mantegne. O tomu nije, jednako kao ni o njegovom životu do te godine — izgleda bar u Dubrovniku — sačuvana nikakva druga isprava.

Spomenut ću konačno istaknute talijanske slikare Rafaela, Tiziana, Vasarija, Palmu starijeg, te djela mnogobrojnih drugih slikara, kao i razne slike od trajne vrijednosti XVI st. koje se nalaze ili su se nekada nalazile u dubrov. katedrali, dominikanskom i franjevačkom samostanu, Kneževom dvoru, privatnim domovima itd., za koje slikare i slike, kao i o nabavci i isporuci tih slika, nije građa — koja je obuhvatila samo XIII—XVI st. — mogla objaviti nikakove dokumente. Tako se npr. dokumenti o Rafaelovoj »Lokrumskoj madoni« nalaze prvi put spomenuti u dubrov. drž. arhivu istom u XVII stoljeću,³⁾ a o Tizianovoj »Assunti« u XVIII stoljeću.⁴⁾

Poznato je, da je i originalni dokumenat o Broccardovoj velikoj zidnoj fresko kompoziciji iz g. 1559, koja se nalazi na otoku Šipanu, pronađen u Palatinskoj biblioteci u Parmi među pismima dubrov. nadbiskupa Ljudevita Beccadellija.⁵⁾ Tako je i I. Kukuljević pronašao u arhivu Ilirskog kolegijuma u Rimu dokumenat o slikarskoj djelatnosti Nikole Držića⁶⁾ na što ću se još osvrnuti. Može se stoga opravdano nadati, da će se i za druge još neistražene slikare i slike povezane s dubrovačkom prošlošću vremenom pronaći dokumenti u dubrov. arhivu, kada se pristupi objavljivanju građe XVII i XVIII stoljeća. Isto tako će se daljnjim istraživanjem arhiva raznih dalmatinskih gradova s kojima je Dubrovnik bio umjetnički povezan, ili istraživanjem velikih talijanskih arhiva, popuniti praznine, koje ovom građom nijesu mogle biti obuhvaćene.

Građa je unijela dosta svjetla k rješavanju pitanja podrijetla i obiteljskih prilika, u našoj literaturi istaknutog slikara *Mihajla Hamzića*. Iz dokumenata (br. 754, 767) se vidi, da otac slikarev nije bio zlatar, kako se to još i danas pogrješno tvrdi,⁷⁾ već drabantus tj. vojnik-plaćenik u Stonu (754), gdje je Republika stalno držala vojničku posadu. Tu je služio kao vojnik ne samo Mihov otac Ivan Teutonicus, već i njegov brat vezilac Anton (786).

3) G. Gelcich: Dello svilupo civile di Ragusa considerato ne' sui monumenti istorici ed artistici. Ragusa 1884. str. 99, 101.

4) F. Kesterčanek: Arhivski dokumenti o autentičnosti dvaju Tizianovih djela u Dubrovniku, Vjesnik za arh. i hist. dalm. LVI—LIX/2 Split 1954—1957. str. 205.

Isti: Tizianov poliptih u dubrov. katedrali. Dubrovnik 1941. Separat str. 12.

5) J. Torbarina: Fragmenti iz neizdatih pisama Lodovica Beccadellija. Revija Dubrovnik 1929. str. 334.

6) I. Kukuljević: Slovník umjetnikah jugoslovenskih, Zagreb 1858. str. 58—62.

7) M. Prelog: Hamzić Mihajlo, dubrovački slikar. Enciklopedija Jugoslavije Sv. 3. Zagreb 1958. str. 659.

Osim toga doznajemo, da se Ivan Teutonicus, koji je bio rodom iz Kölna u Njemačkoj, dva put oženio. Prvi put nekom Stankom, a drugi put sa Živanom, kćerkom stonskog kovača Vukosava Radosalića, koji mu je dao na račun miraza i doživotnog uzdržavanja kuću u Stonu, u kojoj je Ivan već od prije s obitelji stanovao (754).

Činjenica, da je Ivan Teutonicus bio Nijemac, čini nam jasnijim dokumenat (783) iz g. 1505, kojim je Senat dozvolio Antonu Hamziću sinu Ivanovu, da može poći na tri mjeseca u Njemačku, da uredi ostavštinu Nikole N. M. Gundulića, koji je tamo umro. Kako je Anton imao vjerojatno veze u Njemačkoj, a po ocu mogao poznavati njemački jezik, to mu nije moralo biti teško, da pođe u zemlju, gdje se govorilo njemačkim jezikom i tamo obavi povjereni posao.

Nije sigurno, da li je Mihajlo Hamzić bio muž Pulin (974). Svakako je značajno, da je Mihajlova majka Živana ne spominje u svojoj opširnoj oporuci (1048), već samo sina Mihajla i brojne druge članove obitelji. Mihajlo Hamzić u dokumentima se nikada ne spominje kao »Michael pictor«, kako se to naziva kraj imena Pulina, već uvijek samo Mihajlo Hamzić, Kamzović ili Kančević ili Mihajlo Hamzić sin Ivana Teutonika. Prema tome »Michael pictor« mogao bi biti neki Michocius pictor, koji se spominje g. 1517. (959) ili Mihoč Dobrašinović, koji je bio g. 1480. famulus slikara Božidara Vlatkovića (527), a ne Mihajlo Hamzić.

Grada donša ugovor od 23. 4. 1512. (860), prema kojem je Anton Hamzić dao 25 dukata na ime miraza svojoj sestri Nikoleti. Istog dana učinio je Anton i drugi do sada neobjavljeni ugovor, iz kojeg se vidi, da je tu svotu obračunao kao naplatu za kuću u Stonu, koju je kupio od majke Živane i braće Mihajla i Jakova. Kako je taj ugovor dozvolom Velikog vijeća kasnije poništen (28. 4. 1516), očito je, da je bio sklopljen samo fiktivno, da bi imao Anton Hamzić garanciju za posuđeni novac. Kad mu je majka (vjerojatno g. 1516) pozajmljeni novac vratila, ugovor je poništen i kuća je vraćena njenim ranijim vlasnicima.⁸⁾

Mihajlov otac Ivan umro je prema Kovaču g. 1512, a njegov sin Mihajlo svakako već prije 13. 2. 1528. (1048). Kako tada nije bio na životu ni Mihov brat Jakov, vjerojatno je, da ih je obojicu kao i

⁸⁾ Liber dotium iz g. 1506—1517. str. 48. Sumarni sadržaj ovog ugovora, kojeg donšam prema Indeksu Venditae Notariae et Liber dotium koji se nalazi u drž. arhivu u Dubrovniku (ranije u biblioteci R. Negrinija) glasi:

Die 23 Septembris 1512.

Johanna relicta q. Johannis Theutonici, qui vocabatur Chamza et Michael filius dictae Johannaee et dicti q. Chamze, et Jacobi Chamze filii ipsius vendunt Antonio Chamzich filio similiter dictae Johannaee, accupictori salariato in Stagno Domum in civitate Stagni perventam dictae Johannaee per successionem q. Vuchossavi Radossalich fabri de Stagno patris sui pretio quod declaratum fuerit per estimatores, quae venditio fuit casa de consensu partium et virtute partis captae in Majori Consilio die 28. aprilis 1516. et dicta domus fuit remansa in pristino statu, quo erat.

njihovu majku Živanu pokosila kuga, koja je tih godina žestoko harala u Dubrovniku. Mihajlo Hamzić je prema tome umro još u muževnoj dobi.

Što se tiče slikarske djelatnosti Mihajla Hamzića, drži se (Građa. Uvod str. IX), da su trgovački, pisarski i drugi poslovi, koje je Hamzić obavljao, uzrok njegove nedovoljne slikarske djelatnosti. Međutim na osnovu građe (826, 841), može se opravdano sumnjati, da li je »Krštenje Isusovo« ona slika, koja je navedena u tim ugovorima pod naslovom »Ivan Krstitelj«, kako to navada građa u svom ilustrovanom djelu knjige kod slika objavljenih pod brojevima 8, 9 i 10, a koje mišljenje iznijeto u građi zastupaju i neki naši historičari.

Isto je tako pitanje, da li sačuvano djelo »Krštenje Isusovo«, sada u Dvoru, uopće potječe od ruke Hamzićeve. Kovač je nekada, na temelju svojih istraživanja dopuštao, da bi se »Krštenje« moglo pripisati Hamziću, što je izgleda i najveća koncesija, koja se može dati u tom pogledu.

Postavlja se i pitanje, koliko je uopće slikarskog udjela imao Hamzić i u ostalim dvijema slikama (863, 966), koje su prema ugovorima vezane s njegovim imenom, a s kojima se prema dokumentima povezuje i ime Petra Ivanovog.

Problem dakle još nije riješen, jer razni argumenti govore proti Hamziću kao slikaru navedenih slika. Građivo o ovoj tezi će biti objavljeno u posebnom napisu.

Građa je nizom dokumenata dosta iscrpljivo prikazala život i rad slikara *Petra Bogdanovića* (*Petra Natalis*) od g. 1494, kad je stupio kao pomoćnik u službu slikaru Petru Ivanoviću - Ognjanoviću, pa sve do njegove duboke starosti i smrti oko g. 1650. Sada proširujem taj materijal novim dokumentima.

Dana 21. 6. 1522. naložio je Knez na zahtjev slikara Petra nekom Z. Vučiću, da isprazni kuću, koju je Petar držao u najmu od općine, a koju je dao u podnajam spomenutom Vučiću. Kako je međutim Vučić uložio znatnu svotu novaca za popravak kuće, odlučeno je, da može ostati u stanu još daljnju godinu dana. I ako u tom aktu nije navedeno Petrovo prezime, to se ipak vjerojatno radi o Petru Bogdanoviću, koji je tada živio i radio u Dubrovniku.⁹⁾

U svibnju g. 1536. sklopio je Petar Bogdanović ugovor s nasljednicima pokojnog Bartola Radičevića, da obranici I. Fornaris i zlatar Šimun Andrijin presude spor, koji je nastao između njega i Bartolovih nasljednika radi raznih trgovačkih poslova s kojima su bili on i Bartol međusobno povezani.¹⁰⁾

U istom mjesecu g. 1536. izabran je Bogdanović obranikom u nekom sporu s nasljednicima Petra Kaloševića, bivšeg pročelnika bratovštine s. Roka.¹¹⁾

⁹⁾ D. C. 111, 58' — D. C. 111, 64'.

¹⁰⁾ D. N. 104, 3'.

¹¹⁾ D. N. 104, 90'.

Dana 17. 6. 1538. imenovan je uz još trojicu Dubrovčana procjeniteljem, koji će imati da odluče o svoti, koja će se platiti kiparu Ljudevitu Maraviću za klesanje triju kapela u dominikanskoj crkvi.¹²⁾

Dana 2. 3. 1541. zapljenjeno je kod Bogdanovića 8 dukata u korist Mihajla Sorkočevića radi dužne najamnine za kuću iznajmljenu kraj crkve s. Franje.¹³⁾

U svibnju 1541. unesen je u kancelarijsku knjigu akt o zapljeni, koja je provedena na zahtjev Petra Bogdanovića, tada pročelnika slikarske bratovštine, u stanu slikara Frana M. Milovića radi dužnih 6 dukata i 3 groša.¹⁴⁾ O ovom zanimljivom dokumentu govorit ću potanko kasnije.

Dana 29. 11. 1541. spominje se Petar Bogdanović i opet u nekom ovršnom poslu,¹⁵⁾ dok se 14. 6. 1559. spominje u jednom kancelarijskom spisu »famulus Vito Bonaventura filius Petri Natalis pictoris«. ¹⁶⁾ Iz ovog akta doznajemo, da je Petar osim kćerke Kate (spomenute u dokumentu br. 1187) imao i sina Vita.

Prema Građi Petar je bio oženjen nekom Marom, pa zatim Krilom (699, 729, 1050), dok mu je prema ranije istraženom bila treća žena Nike, kćerka zlatara Šimuna Andrijinog,¹⁷⁾ s kojim je već od prije bio povezan raznim novčanim poslovima (973, 1104).

U želji, da što iscrpnije prikaže obitelj našeg najistaknutijeg slikara Nikole Božidarovića, dokumenti (792, 975, 1004) spominju i njegovog brata šipanskog župnika Ivana. U istima se on naziva »Johannes Boxidaris (Bosidari) pictoris«, i iz njih se može zaključiti, da je *Ivan Božidarević*, brat Nikolin, bio sin poznatog slikara Božidara Vlatkovića.

Kukuljević je međutim nekada (g. 1858) ustvrdio, da u Ivanovoj oporuci piše, da je bio slikar. Poslije (g. 1884) je i J. Gelčić pisao o Ivanu kao slikaru.¹⁸⁾ S pravom je međutim već g. 1943. upozorio Lj. Karaman, da su riječi oporuke krivo rastumačene,¹⁹⁾ jer u njoj piše jedino to, da je Vinko Berešić dugovao Ivanu Božidareviću 2 dukata za jednu sliku, kao što mu je prema oporuci dugovao i neki Stjepan Bratosalić 19 dukata, te župni ured u Luci šipanskoj nešto novaca u ime zaslužbine. Prema tome tu su spomenuti samo Ivanovi dužnici, dok o njegovoj slikarskoj djelatnosti nema ni spomena. Unatoč toga i u najnovije vrijeme ušao je Ivan Božidarević među

¹²⁾ D. N. 105, 92. — C. Fisković: Maravićeve arkadne niše u Dubrovniku. Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji. Split. Sv. 10. str. 185.

¹³⁾ D. C. 127, 76.

¹⁴⁾ D. C. 127, 204.

¹⁵⁾ D. C. 128, 6'.

¹⁶⁾ D. C. 145, 57.

¹⁷⁾ K. Jiriček: Beiträge zur Ragus. Literaturgeschichte. Archiv für slav. Philologie. Berlin XXI. B. str. 476.

¹⁸⁾ Gelcich o. c. str. 80.

¹⁹⁾ Lj. Karaman: Stari dubrovački slikari. Hrvatska revija. Zagreb 1943, br. 3.

likovne umjetnike, »jer se pretpostavlja, da se bavio slikarstvom, budući da se u dubrovačkim arhivskim knjigama (tj. u oporuci) spominje jedna njegova slika«. Pogrešno je svrstan i Krsto Nikolin Antunović među Božidaroviće.²⁰⁾

Iz vremena, kad je slikar *Frano Milović* stao materijalno sve više propadati (1088, 1095, 1096, 1097, 1106) našao sam u arhivu dokumenat od 31. kolovoza 1541, koji govori o pljenidbi, koja je provedena u radionici majstorovoj. Ovom zgodom mu je radi dužne svote od 3 dukata i 3 groša zapljeno sedam libara zelene i plave boje, a radi dužnih 3 dukata za neplaćenu stanarinu: dvije slike, dva prazna okvira za slike, slamnjača i jastučnica na kojoj je ležao, pokrivač, kojim se pokrивao i razni drugi kućanski predmeti, što više i jedna stara istrošena metla! Ovaj dokumenat objavljujem u (bilješki per extensum.²¹⁾

Malo iza toga preselio se Milović na otok Lopud, gdje je kupio neko zemljište (1112, 1132) i ondje umro, pa se spominje u kolovozu g. 1551. njegova udovica,²²⁾ a g. 1558. majstor Milović kao već davno mrtav.²³⁾

Život i rad majstora *Petra Ivanovog* (*Petrus Joannis de Venetia*), uglednog i mnogo zaposlenog slikara, koji se svojim dugim boravkom u Dubrovniku ponašao i oženio Stonjankom Katom Radibratović, nadopunit ću još nekim novim podacima.

Dana 30. 4. 1526. uzakupio je Petar od vlastelina Župana N. Bunića neke zemlje u Stonu, na mjestu zvanom Stupe.²⁴⁾ Ove Petrove zemlje spominju se još u spisu od 5. 12. 1578,²⁵⁾ u kojem se citiraju još druga dva dosada neobjavljena dokumenta i to jedan

²⁰⁾ Enciklopedija likovnih umjetnosti 1. sv. Zagreb 1959. str. 475, 480.

²¹⁾ D. C. 127, 204. Dokumentat glasi:

Die XXXI. augusti 1541.

Mandato Magnifici D. Rectoris Ser Nicolai Luc. de Sorgo, Marinus riv. comunis retulit se ad instantiam Petri Natalis gastaldi fraternitatis pictorum presentasse Francesco Mathei pictori libras septem in circa colorum viridis et celestis pro pignore et signo pignoris ducatorum trium et gr. trium adeo ut si in tempore ect. secundum ordines.

Item retulit idem Marinus mandato ut supra et ad instantiam Petri Natalis retulit se presentasse predicto Francesco pictori unam lesteriam, unam slamnicam, unam carpetam usatam, unum capitialem, duas inonas, unum cophanum, unum sforzelum, capsas tres, duasargas, unum tellarium, unum scamnum, duas tabulas, duos quadros sine aliqua figura, unum sichium ab aqua, duas frixoras, duas caldarias et unum schopium quae omniae usata et vetera pro pignore et signo pignoris duc. trium pro affictu domus adeo ut si in tempore secundum ordines.

Die XI maij 1542. Petrus Natalis contrascriptus veniens in Cancellarium dixit se habuisse a contrascripto Marino riverio res omnes contentas in duabus contractis praesentationibus (Marginalia).

²²⁾ D. C. 136, 75.

²³⁾ D. N. 116, 43.

²⁴⁾ D. N. 99, 54.

²⁵⁾ D. N. 121, 125.

zapisan u *Vendita di Stagno* iz g. 1568. na str. 192., i drugi u »*Sententiae*« iz g. 1569. na str. 95.

Petar, koji je bio starješinom bratovštine s. Roka, što se u Građi naslućuje (1116), aktivno je sudjelovao kod gradnje bratimske crkve. Tako je 6. 6. 1544. ugovorio s kotorskim klesarima Vinkom i Markom Mihaljevićem, da pođu na otok Mljet i da tamo u društvu s još jednim klesarom potraže potreban kamen.²⁶⁾

Kao časnik iste bratovštine sklopio je zajedno sa starješinom Marinom Karminjolom 12. 3. 1553. ugovor s korčulanskim klesarima Lukom Vasilčićem i Nikolom Vlahovim, da isklešu pilastre za glavni oltar u crkvi s. Roka.²⁷⁾

Još sam u dva navrata našao zabilježeno ime slikara Petra i to 29. 11. 1541. i 16. 11. 1558, ovaj put u nekom ovršnom poslu u ulozi vjerovnika.²⁸⁾

J. Gelčić je pisao o sličnosti između minijatura u matrikuli s. Lazara (*Matricola dei cittadini commercianti di Levante*), koja se čuva u dubrov. drž. arhivu i stropa u predsoblju notarijatske kancelarije u kneževom dvoru. Na tome kasetiranom stropu naslikani su satiri, sirene, amoreti i puti, koji sjede na cvijeću i lišću bogatog vegetabilnog ukrasa, pa kada se slike na stropu usporede sa slikama u matrikuli, moglo bi se — kako drži Gelčić — zaključiti, da oba slikarska rada, potječu od ruke istog slikara Petra Ivanovog.²⁹⁾

Život *Marka Radonjića*, koji se u arhivskim spisima naziva i *Marcho Radoevich*, *Marcho de Rado* ili *Marcus pictor*, osvjetljen je s 29 dokumenata, koji obuhvaćaju period od g. 1518—1564, a govore najvećim dijelom o Markovim trgovačkim poslovima ili stambenim i novčanim neprilikama. Gornjem *dodajem* još nekoliko podataka i to:

akt od 8. 1. 1550, u kojem Marko nastupa kao punomoćnik svog znanca Nikole Marinovića u predmetu povratka nekih spisa, koji su se nalazili u rukama Paska Đurovog,³⁰⁾

akt od 16. 11. 1550, u kojem se spominje Pera žena slikara Marka, kojoj je intimirao općinski teklić Nikola, da će biti kažnjena sa 5 perpera i mjesec dana zatvora, bude li i dalje vrijeđala Cvijetu Ivanovu,³¹⁾

i akt od 8. 11. 1570. u kojem se spominje Luka, unuk pokojnog Marka slikara.³²⁾ Prema ovom Marko je svakako bio mrtav već g. 1570.

²⁶⁾ D. N. 108, 29.

²⁷⁾ D. C. 112, 152; C. Fisković, *Naši graditelji i kipari XV i XVI st. u Dubrovniku*, str. 96, Zagreb 1947.

²⁸⁾ D. N. 116, 106' — D. C. 128, 6'.

²⁹⁾ J. Gelčić: *Dubrovački arhiv*. Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu. God. XXII. Separat. Uvod str. 7.

³⁰⁾ D. C. 134, 194.

³¹⁾ D. C. 135, 132'.

³²⁾ D. N. 118, 107'.

Iz privatnog života slikara *Krste Antunovića* Građa je ukazala, da je Krsto osim kćerke Kate (1202) imao i sina Nikolu (1218), dok iz jednog kancelarijskog akta pisanog u ljetu g. 1578. doznajemo, da je imao još i drugog sina Ivana, koji ga je zastupao u nekom sporu s korčulankom Palmom Marinovom.^{32a)}

Iz dokumenta (1126) još doznajemo, da je Krsto, koji je bio Stojanin, imao nećakinju Maru udatu za Petra Venturića, pa je prema tomu vjerojatno stonski slikar Luka Venturić bio njegov rođak.

G. 1576, dakle pod stare dane Krsto je vodio pred sucima parnicu s Pavlom Petrovićem, kalajdžijom, koja je svršila u Pavlovu korist. Kad su međutim povodom Krstine žalbe 21. 2. 1576. spisi došli pred viši sud, ovaj je većinom glasova odlučio, da se vrate prvom sudu na ponovno raspravljanje, jer stvar još nije bila zrela za presudu.³³⁾

Prema dokumentima Konavljanin *Nikola Stjepanović* (Nicolò de Stephano, Nicolo de Canali) javlja se u Dubrovniku od g. 1545. do 1559. Njegovi slikarski radovi nijesu utvrđeni, jedino se znade, da je kao član bratovštine slikara vršio jedanaest godina službu u »Noćnoj straži«, da je zbog duga morao bježati iz grada i da je zatim dobio dozvolu za slobodan povratak u grad, da uredi svoje dugove. (1140, 1161, 1167, 1170).

Nikoline slabe imovinske prilike, koje izgleda, da su ga za života stalno pratile, kao i brojne njegove drugove, potvrđuje i akt dubrovačke kancelarije od 24. 7. 1548. Iz njega doznajemo, kako je dučandžija Pavao Radonjić zbog 22 perpera, koje mu je Nikola dugovao za najmljenu kuću ispod Prijekog, proveo ovrhu, kojom zgodom je zaplenio »unum mantillum panni negri ad hominem usatum et unum coretum ad mulierem panni verdi«, očito odjeću njegovu i njegove žene. Značajno je, da je odmah iza Radonjića izvršio natpljenidbu iste robe još i krojač imenom Anton, sigurno zato, jer drugu pljenivu robu nije mogao naći u kući slikarevoj, a možda i zato, jer mu je tu istu robu on izradio na vjeresiju, pa se nadao da će na taj način bar nekako doći do novaca.³⁴⁾

Sigurno je, da se slikar *Vlaho Držić Marinov* (r. g. 1503. u. 1569?), brat komediografa Marina Držića, za koga ima samo jedan dokumenat, koji govori o njegovom slikarskom radu (1148), tj. o izradi jedne oltarne slike, u Dubrovniku vrlo slabo ili nimalo nije bavio slikarstvom. Međutim Petar Aretinac i Niko Najlašević tvrde, da se Vlaho u Dubrovniku bavio primjenjenom umjetnošću,³⁵⁾ a to potvrđuje i jedan do sada *neobjavljeni* zaključak Malog vijeća iz koga se može zaključiti, da je Držić od svog povratka u rodni grad

^{32a)} D. C. 164, 12', 128'.

³³⁾ Lamenta d' intus de anno 1576, 20'.

³⁴⁾ D. C. 133, 133.

³⁵⁾ F. Kesterčanek: *Vlaho Marinov Držić*. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji. Split 1955. str. 186, 187.

(g. 1544/5), pa barem do ljeta g. 1558. izrađivao u Dubrovniku razne predmete umjetnog obrta i tu ih prodavao.³⁶⁾

I za obiteljski život Vlaha Držića, kojeg su do sada njegovi biografi često netočno prikazivali, vraćam ovdje pozornost na akt mletačkog notara iz g. 1535, koji je u Dubrovniku registriran g. 1578, a iz kojeg proizlazi, da se Vlaho oženio u Mlecima Anđelinom kćerkom trgovca Jerolima de Girardis, da mu je žena donijela u miraz 1000 mletačkih dukata, u gotovom novcu i u opremi, a nešto i u trgovačkoj robi (solunskoj vuni). Iz te isprave još doznajemo, da je Vlaho odlučio već g. 1541. da ostavi Veneciju i da se preseli s obitelju u Dubrovnik, i ako se vratio — kako je poznato — tek četiri godine poslije. Iz tog dokumenta doznajemo još neke zanimljivosti, kao možebitne Vlahove veze s obitelju mletačkog slikara Jakova Bassana da Ponte i dr.³⁷⁾

³⁶⁾ Consilium minus 45, 75, koji glasi:
20. junij 1558.

Captum fuit de concedendo Blasio Mar. Dersa possit nonnulla sua laboraria ponere ad lotum cum hoc tenuto, quod prius aestimari debeant a duobus officialibus in presenti consilio deligendis.

³⁷⁾ D. C. 164, 61', 62, 62'. Dokumentat u izvodu glasi:
Die XVII majj 1578.

Mandato D. C. et ad instantiam Angiele r. q. Blasii Druxiani hic infra erit registratum infrascriptum instrumentum receptionis dotis allatum ex Venetiis — tenor cuius talis est videlicet: In Christi nomine amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo quingentesimo quadrigesimo primo Ind. XIII die martis XXVIII mensis junij cum sit quod Dominus Blasius Drusianus filius D. Marini de Ragusio si de presenti discesurus ex hac civitate Veneti. cum tota familia sua et iturus sit in civitatem Rhagussij, volensque D. Hieronymus de Girardis eius socer, ut de dote promissa et integraliter ipsi D. Blasio eius genero per eum data et soluta appareat publico instrumento, prout iustum et honestum est, ideo ipse D. Blasius Drusianus eius gener constitutus ad presentiam mei Notarii, et testium infrascriptorum, sponte et libere per se suos heredes et successores vocavit et vocat se contentum et satisfactum, et habuisse et integraliter recepisse dotem sibi promissam ab ipso, D. Hieronymo de Girardis eius socere ibi presenti, et pro se suisque heredibus et successoribus stipulanti et acceptanti, que dos fuit et est de ducatis mille prout in contractu nuptiale apparet sub die quinti martii millesimi quingentesimi trigesimi quinti in fine presentis instrumenti, et in protocollo mei Notarii registrato cum subscriptionibus et receptionibus manu ipsius D. Blasij de dote predicta sub die 11 julij 1535 et cum aliis de littera ad litteram prout stat et jacet prout in eo sit partibus ipsis requirentibus, restituendo postea ipsi D. Hieronymo rogans ipse D. Blasius cartam securitatis, finis et quietationis, redens ipsum Hieronymum eius socerum presentem et acceptantem cum suis heredibus ex successoribus quietum et securum in perpetuum de dote predicta, promittens per se suos heredes et successores attendere et observare quantum in presenti instrumento continetur sub obligatione omnium suorum bonorum presentium et futurorum. Actum Venetijs in appotecha superscripti D. Hieronymi in confinio S. ti Joanis Grisostoni presentibus D. Joanne de Ponte filii D. Jacobi pictore in calli nova S. ti Joannis Grisostoni in domibus de Claruzini

Već g. 1917. upozorio je Kovač na slikare upisane u »Libro delle guardie notturne«, koji su između god. 1544—1559. kao članovi bratovštine slikara bili obvezani da vrše noćne straže po gradu. Građa spominje (pod br. 1117, 1140, 1161, 1170) prema knjizi »Straža« dvanaestoricu tih slikara i trojicu njihovih djetića. Većina od njih bavila se vjerojatno slikanjem soba i namještaja. Za jedne, kao za Petra Bogdanovića, Petra Ivanovog, Krstu Antunovića i Marka Radonjića, donosi dosta podataka, za druge osim imena i godine nema drugih podataka. Tako je npr. *Renaldo (Reni) bacalaro* bio prema knjizi »Straža« aktivan član bratovštine slikara kroz petnaest godina (od g. 1544. do 1559). Sada, prema novoobjavljenom dokumentu bio je Renaldo još g. 1578. aktivan član slikarske bratovštine i vice-gestald, pa je prema tomu djelovao u Dubrovniku najmanje 34 godina.³⁸⁾

Za slikara *Petra bokalara (bochalaro)*, za koga se dosad prema dokumentima (1161, 1170) znalo, da je bio u Dubrovniku slikar devet godina (od g. 1550. do 1559), ustanovio sam, da je živio u gradu još g. 1568, kada je dubrovački notar unio u knjigu oporuka, posljednju volju njegove žene, koja je umrla od kuge na otoku Lokrumu prigodom epidemije, a koja je harala u Dubrovniku g. 1568.³⁹⁾

On interesa će biti za historičara umjetnosti činjenica, da u građi nijesu objavljeni dokumenti u vezi sa slikarom i kiparom *Nikolom Držićem Vlahovim*. Poznato je međutim prema Appendiniju, da je Nikola Držić dotjerao u slikarstvu i rezbarstvu, a kasnije i u kiparstvu tako daleko, da je u svoje doba bio slavan umjetnik u Dubrovniku. Appendini još piše, da su Nikolini savremenici hvalili njegova djela, ali da ih u njegovo vrijeme nije više bilo u Dubrovniku, jer da su ona — kao i mnoga djela drugih umjetnika — propala prilikom velikih potresa i požara ili su ih izbjeglice raznesle iz grada. Prema istom piscu mogao je biti Nikoli Držiću za mladih dana učiteljem u njegovom umjetničkom nastojanju njegov stariji rođak amateur-slikar Vlaho Marinov Držić.⁴⁰⁾

Poznato je također, da su Ljubić i Kukuljević⁴¹⁾ uveli u svoja naučna djela, Nikolu kao odličnog slikara i tvorca mnogih glasovitih slika, što više Kukuljević je ustvrdio, da je našao u Ilirskom kole-

et magnifico Philippo de Georgijs et excellentis D. Joannis Jacobi phisici de papia ballarinor. de confinio S.ti Eustachij.

Contractum de quo supra sequitur.

In Christi nomine 1535. adi 5 marzo in Venetia. (Iza toga slijedi na str. 62 i 62' prijepis mletačke isprave u kojoj se uglavnom spominje sve ono, što je skraćeno navedeno u gore citiranom dubrovačkom dokumentu).

³⁸⁾ D. C. 165, 2 a tergo libri.

³⁹⁾ T. N. 43, 212'.

⁴⁰⁾ F. M. Appendini: *Notizie storico-critiche sulla antichità, storia e letteratura de' Ragusei*. Ragusa 1803 sv. II. str. 208.

⁴¹⁾ Š. Ljubić: *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*. Viena 1856.

I. Kukuljević o. c.

giumu u Rimu jedan dokumenat iz g. 1563., koji spominje Nikolu Držića kao slikara.

I novija strana i naša literatura govori o Nikoli Držiću slikaru. Tako Dudan (očito prema Appendiniju) tvrdi, da je Držić rođen nijem.⁴²⁾ Protivno govore spisi dubrovačkog liječnika Amatusa Lusitanusa, koji ga je liječio g. 1557/8. i u svojoj V. kuraciji izričito zabilježio, da se kod Nikole, koji je tada bio dječak od pet godina, radilo »de puero loquente, qui postea ob morbum sacvum super-venientem, mutus factus est.«⁴³⁾

Glesinger je (očito također prema Appendiniju) netačno utvrdio, da je Nikola bio sin slikara Vlaha Marinovog Držića.⁴⁴⁾ On je u istinu bio sin Dubrovčanina Vlaha Držića Nikolinosog, koji je bio oženjen kćerkom bogatog dubrov. trgovca Stjepana Alegretti Sinčićevića. To potvrđuje više arhivskih akata, kao onaj, kojeg sam našao pod nadnevkom 7. 5. 1575, u kojem se spominje »Nicolaus Blasii Darsa licet mutus« kao jedan od nasljednika svog djeda S. Sinčićevića.⁴⁵⁾

Kukuljevićeva tvrdnja o godini rimske isprave ne čini se vjerojatnom, jer je g. 1563. prema Amatusu Nikola Držić mogao imati tek 10—12 godina, pa nije mogao biti te godine već izgrađeni slikar, dok ga dubrovački arhivski spisi XVI stoljeća kao slikara uopće ne spominju. Malo je stoga vjerojatno, da će građa XVII stoljeća, kad se jednom objavi, potvrditi Nikolu Držića kao umjetničku ličnost i ako ga arhivski spisi među ostalim spominju još i g. 1623. kao živog.⁴⁷⁾

Slikara *Šimuna Ferrija* rodnom iz Firence spominju dokumenti u razdoblju od g. 1568—1578. šest puta, od kojih tri puta (1210, 1219, 1228) uvezi izradbe nekih oltarskih pala u gradu i na otoku Lopudu. Zadnji put ga spominju 12. 1. 1577. (1223), kad je dobio sudski nalog, da napusti kuću zlatara Marina Pavlovića, koja se nalazila kod crkve s. Stjepana, a u kojoj je stanovao. Šimuna je međutim već i prije toga 13. 12. 1576. — kako sam ustanovio — sud pozvao, da rečenu kuću isprazni.⁴⁸⁾ Kako je Šimun povrh toga morao tužiti sudu 20. 2. 1577. neke ljude, koji su izazvali gužvu u njegovoj kući i pritom ranili njegovu ženu,⁴⁹⁾ a malo zatim imao spor radi nekog posla Bernardinom Riccardijem (1225), to je vjerojatno ozlojeđen stambenim i ostalim neprilikama, koje su ga pratile, u ljetu g. 1578. napustio Dubrovnik i preselio se u Veneciju. To zaključujem iz ugovora od 15. 7. 1578. (1228), kojeg je sklopio s redovnicama samo-

42) A. Dudan: *La Dalmazia nell' arte italiana*. Milano 1922. str. 375/6.

43) L. Glesinger: *Amatus Lusitanus i njegov liječnički rad u Dubrovniku*. Zagreb 1940. str. 42.

44) *Ibidem* str. 82.

45) D. N. 119, 155 — D. N. 118, 190.

46) I. Kukuljević o. c.

47) *Venditae Canc.* 154, 1, 2.

48) D. C. iz god. 1576/8 str. 21'.

49) *Lamenta d' intus de anno 1577* str. 28.

stana s. Marka i kojim se obvezao, da će im naslikati u Veneciji dva velika oltara i poslati u Dubrovnik.

Iz života i rada slikara *Bernardina Riccardija* Građa je donijela za period od g. 1577—1601. jedanaest dokumenata.

Objelodanjujem još jedan akt iz g. 1577. iz kojeg proizlazi, da je Riccardi te godine bio aktivan član slikarske bratovštine i njezin starješina, dakle ugledna ličnost među slikarima. U tom aktu nalazi se izjava Riccardija, da su ga dana 2. 2. 1577. »na Gospu od kandelora« cijeli kapitulo i svi bratimi slikarskog bratstva potvrdili za svog novog gastalda za g. 1577. Oni su istodobno obvezali sve bratime, da imaju plaćati u blagajnu po tri groša mjesečno i to svake prve nedjelje u mjesecu, da bi se sakupljenim novcem mogla izraditi i dovršiti bratimska zastava, koju su bili naručili. Tada su uplatili — kako kaže dalje izjava — prvi, slikar majstor Šimun (Ferri) 3 groša, a iza njega je majstor Renaldo (bocalaro) dne 20. veljače također uplatio 3 groša.⁵⁰⁾

Osim gornjeg dokumenta našao sam u arhivu i četiri daljnja kancelarijska spisa iz g. 1584—1586, koji govore o raznim mjenbeno-vjeresijskim⁵¹⁾ i založnim poslovima⁵²⁾ Bernardina Riccardija.

U dokumentu br. 1232. objavljena je molba arhitekta *Bernarda Buontalentija* rodom iz Firenze, napisana 10. 10. 1578, kojom je tražio od dubrovačke vlade 30-godišnje isključivo pravo iskorišćavanja neke mašinerije za tjeranje vode u visinu, koju je on izumio. Ovaj je akt uvršten u Građu (i ako Buontalentija jedva možemo smatrati slikarom), jer se on sam u tom dokumentu naziva arhitektom i slikarom.^{53 54)} Sada dodajem ovom dokumentu još jedan akt iz g. 1581, prema kojem je Vijeće umoljenih zaključilo, da se vijeća »super eo quod nobis scripsit ex Floretia Dominus Franci-

⁵⁰⁾ D. C. 165, 2 a tergo. Dokumentat glasi:

Die XV decembris 1578.

Mandato et ad instantiam Reni bochalarij Vicegestaldi fraternitatis pictorum infrascripta declaratio magnifici Bernardi de Riccardis erat registrata:

1577 adi 2 februaro

Si dechiaro qualmente hoggi il giorno di S. Maria Candellore a pieno capitolo li fratelli mi hano confirmato Gestaldo per questo anno corrente, obligandosi ogni fratello pagar grossi tre al mese et questo per poter fare et finire la bandiera la quale si ha terminato di fare, et questi dicti tre grossi si debbano pagare ogni prima Domenica de messe. Et primo maestro Simon paga grossi tre, ad 20. febr. habia aquisto per ditto mese+ da M.ro Renaldo gr. 3.

Die XII. dec. 1577. Bernardinus Ricciardus ad Mobilia extra add. 1578. a ch. 26. recognovit scriptura esse manu sua scripta.

⁵¹⁾ D. C. 101, 36' — D. C. 137, 22

⁵²⁾ D. C. 173, 120' — D. C. 174, 61'.

⁵³⁾ Ovaj dokumenat publiciran je u našoj literaturi već dva puta. C. 1939. u reviji S. Blasius. Dubrovnik. God. II. br. 2 str. 20—22. (G. Marotti) i g. 1950. u »Vjesniku za arheol. i hist. dalm.« Split sv. LII. str. 219—224 (K. Prijatelj).

⁵⁴⁾ Karaman, ibidem str. 111.

scus Serdonatus de intentione Domini Buontalenti ingeniarij super molendina nostra«. ⁵⁵⁾

Građa o slikarima spominje i trojicu kipara: Jakova Markovog (673), Ivana Trogiranina (772) i *Nikolu Lazanića* Bračanina. Potonjeg, kad je g. 1591. uzeo na deset godina u službu Trifuna Pitkovića s obavezom, da će ga podučavati u kiparstvu i slikarstvu, (1250) i g. 1592, kada je dubrov. kancelaru Nikoli Sfondratiju prodao mramorni kip s. Roka (1251). Kada je riječ o Lazaniću napominjem, da se osim gore spomenutog djela, u crkvi s. Vlaha u Dubrovniku još i danas nalaze dva njegova djela (s. Jerolim i s. Vlaho) s potpisom »Nicolaus Lasaneus Dalmata Brac. F.«, koje je objavio C. Fisković g. 1948. ⁵⁶⁾

Podaci, koji govore o slikama XIII—XVI stoljeća, *nijesu* u Građi sistematski i kroz sve arhivske knjige prikupljeni, poput onih o slikarima, i ako ovi podaci o slikama, možda na prvi pogled i beznačajni, mogu ponekom istraživaču biti zanimljivi i korisni (Građa. Uvod VIII).

Slike se vrlo često spominju u inventarima. Tako je u *neobjavljenom* inventaru, sastavljenom iza smrti Mare udove Marina Radonjića-Umphie iz g. 1543 upisano: jedna slika S. Antona vrijedna 2 dukata, dva kipa S. Vlaha vr. 2 duk., dva kipa Bogorodice vr. 4 duk., zatim skupocjeni sagovi, tri pozlaćena zrcala itd. ⁵⁷⁾ Inventar napisan 23. 8. 1546. iza smrti Nikole B. Fornarisa sadržaje sliku nekog imperatora, svjetiljku iz alabastra i razne druge zanimljive dragocjenosti. ⁵⁸⁾ Inventar Ilije Rose preminulog u Dubrovniku g. 1555. spominje šest slika, jedan kip s. Roka klesan u mramoru, jedno naslikano raspelo itd. ⁵⁹⁾ Prema inventaru pisanom g. 1584. u kući pok. Marije udove iza apotekara Matije Baromića nađeno je sedam uokvirenih slika na platnu, dvije uokvirene slike na staklu i još pet daljnjih slika uz razne druge dragocjene predmete. ⁶⁰⁾ Inventar Stjepana Lovrinčevića iz g. 1587. sadržaje razne slike, srebrninu i sl. ⁶¹⁾ dok su se u kući Luke Radonjića g. 1587. nalazile među brojnim popisanim predmetima i dvije slike. ⁶²⁾

Dosta slika spominju se i u aktima, koji govore o sudskim zapljenama, sekvestracijama i dražbama, kao i o razvrgnućima obiteljskih zajednica. Spomenut ću ovdje nekoliko *neobjavljenih*. Prigodom ovrhe provedene kod Magdalene pok. Frana Radonjića g. 1520. ovršni organ zaplenio je slike Majke božje i Krista. ⁶³⁾ Godine 1555. sekvestriran je kod Vinka Tripovog »unum quadrum

⁵⁵⁾ C. R. 66, 114.

⁵⁶⁾ C. Fisković, Naši graditelji i kipari XV i XVI st. u Dubrovniku, str. 166.

⁵⁷⁾ D. C. 129, 32'.

⁵⁸⁾ D. N. 109 pod datumom 23. 8. 1546.

⁵⁹⁾ D. N. 113, 250, 251.

⁶⁰⁾ D. C. 172, 106—108 a tergo libri.

⁶¹⁾ D. C. 176, 53'—60'.

⁶²⁾ D. C. 175, 5 a tergo.

⁶³⁾ D. C. 109, 217.

in quo imago est picta: gloriosa Virgo Maria cum columnis et pomis«.64) Na dražbi provedenoj kod Pavla barretariusa g. 1555. izvršena je prodaja jedne već prije zapljene slike za 2 zl. dukata,65) dok je povodom diobe zajednice među braćom Bičića g. 1558, Marin Bičić izrijekom zadržao za sebe »unum effigiem ligneam intagliatam intemeratae Virginis«.66)

Značajno je, da su se slike nalazile ne samo po kućama u samom gradu, već da su se često nalazile i po selima dubrovačkim. Tako su u Zatonu g. 1515. kod Luke Basilea zapljene na zahtjev brijača Pavla Đurovića dvije slike,67) a u kući Ivana Cvjetkovića na Šipanu unešena je u inventar »una figura de nostra Donna«.68) Na otoku Lopudu inventar brijača Lovre iz g. 1516. spominje tri slike i dvije naslikane škrinje. U kući Marka Vlahovog i žene Pavice spominju se tri slike Marijine, a u inventaru načinjenom g. 1560. kod Luke pok. Anđela Marinovića nalazimo 5 slika i jedno zrcalo procjenjenih sa 5 škuda, šest slika i sličice vr. 2 škude, te daljnje 2. slike i neki drugi predmeti u sveukupnoj vrijednosti od 6.18 škuda.69)

Kako je prema Građi skoro svaka kuća u Dubrovniku imala bar po jednu i ako možda jeftinu i jednostavnu kućnu ikonu, to je izrada istih bio važan dio djelatnosti dubrovačkih slikara (Uvod VIII). Međutim sistematskim arhivskim istraživanjem unutrašnjosti većeg broja seoskih (lopudskih) kuća XVI stoljeća, ustanovljeno je, da se gotovo i u svakoj od njih našla po jedna, dvije i po više slika.70) Pred našim istraživačima stoji dakle još veliki neistraženi materijal, koji će također trebati publicirati, da se može prikazati potpuna historijska slika starog dubrovačkog slikarstva XIII—XVI stoljeća.71)

64) D. C. 140, 233'.

65) D. C. 140 pod nadnevkom 22. 4. 1553.

66) D. C. 115, 238.

67) D. C. 109, 72.

68) D. C. 128, 134.

69) N. Beritić: Prilog poznavanju unutrašnjosti lopudske kuće XVI. st. Anali Hist. Inst. J. A. Dubrovnik. 1954. str. 503, 506, 507.

70) Ibidem str. 495.

71) Vidi neke ikone spomenute u inventarima. C. Fisković, Anđelo Bizamano u Dubrovniku. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 11, str. 85, Split 1959.

CONTRIBUTION A L'HISTOIRE DE L'ART EN DUBROVNIK
AU XVIe. s.

FRANO KESTERČANEK

Dans son article, l'auteur attire l'attention sur le travail fondamental de l'archiviste Karlo Kovač et de l'historien Jorjo Tadić dans lequel sont publiées des centaines d'actes importants pour l'étude de l'histoire de la peinture à Dubrovnik au XVIe. s. Pourtant n'y sont pas inclus tous les actes des Archives d'Etat de Dubrovnik, source inépuisable pour l'étude de l'histoire de Dubrovnik qui révèle la vie et l'oeuvre de nombreux peintres de Dubrovnik et sert à étendre les connaissances sur les peintures qui existent ou existaient à Dubrovnik. A ce sujet, l'auteur publie le contenu de plus de quarante actes nouvellement découverts dans les Archives d'Etat de Dubrovnik pour le XVIe. s., actes qui complètent les recherches de Kovač et de Tadić. Il remarque en même temps que certaines données sur les peintres du XVIe. s. qui travaillèrent à Dubrovnik, ou sur leurs peintures, se trouvent aussi mentionnées aux XVIIe. s. et XVIIIe. s. dans les registres des Archives d'Etat de Dubrovnik et, finalement, qu'il existe également des documents sur l'activité picturale à Dubrovnik durant cette période dans d'autres archives, italiennes ou dalmates, dont il cite quelques exemples.

L'auteur conclut que, d'après les recherches de J. Tadić et du Prof. Nada Beritić, presque chaque maison de Dubrovnik ou de l'île voisine de Lopud possédait, au XVIe. s., une ou plusieurs peintures originales et qu'il en était de même dans différentes autres îles, petites villes et villages de la République; il déclare que ce nombreux matériel encore inexploré doit être publié, afin de donner un tableau historique complet de la peinture de Dubrovnik au XVIe. s.